

Security Systems

Management Information Systems

Electron Systems

Electronics, Metal and Plastic

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties
Directie Constitutionele Zaken en Wetgeving
t.a.v. mr. drs. D. van Driel
Postbus 20011
2500 EA DEN HAAG

Groenlo, 1 september 2006.

Betreft: Vertrouwen in verkiezingssystemen in Nederland.

Geachte mevrouw Van Driel,

In de afgelopen periode is verscheidene malen door uw ministerie met Nedap over het onderwerp vertrouwen in verkiezingssystemen gesproken en gecorrespondeerd. In mijn brief aan de heer Mazel van 25 juli jl. wezen wij reeds op het belang en de noodzaak om op korte termijn aanvullende maatregelen te nemen de verkiezingssystemen tegen onopgemerkte manipulatie te beschermen en zo het vertrouwen in het gebruik van deze systemen te handhaven. Ik begrijp dat u mijn advies in beraad heeft, echter nog niet bent overgegaan tot een besluit om het advies concreet uit te voeren.

Inmiddels heeft Nedap om de redenen zoals vermeld in het bijgesloten afschrift van een brief aan de gemeenten die Nedap systemen gebruiken, moeten besluiten op eigen initiatief deze extra maatregelen ter hand te nemen.

Dit besluit laat onverlet dat Nedap van mening is dat het nemen van deze maatregelen een overheidsverantwoordelijkheid is.

Wij stellen het dan ook op prijs om in een gesprek hierover nader van gedachten te wisselen. In dit gesprek kunnen wij u ook nader informeren over de details van onze voorgenomen maatregelen.

Hoogachtend,

Marktgroep leider Nedap Election Systems
N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap'

Kopie:

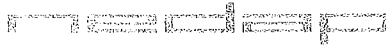
mr. J.G. Schipper-Spanninga (Kiesraad)
mr. R.G. Mazel (ministerie BZK)
mr. P.J. Stolk (ministerie BZK)

Bijlage:

Kopie brief aan Nedap gemeenten betreft: 'Extra voorzorgsmaatregelen stemmachines'

Handwritten notes and stamps at the bottom right of the page.

Vertical text on the right margin.

Security Systems

Management Info Systems

Electron Systems

Electronics, Metal and Plastic

Gemeente ...
Afdeling ....
XXXX
Postbus 7777
9999 AA XXXXX

Groenlo, 1 september 2006.

Betreeft: Extra voorzorgsmaatregelen stemb machines.

Geachte heer/mevrouw ...

Na de recente oprichting van de groep wilvertrouwenstemcomputersniet.nl is de betrouwbaarheid van elektronisch stemmen veelvuldig in de media en diverse gemeenteraden aan de orde geweest. N.a.v. verschillende Wob verzoeken aan de overheid zijn veel gegevens met betrekking tot elektronische stemb machines via Internet in het publieke domein gebracht.

Zo zijn ook verschillende TNO rapporten van de Nedap stemb machines in de openbaarheid gekomen. Deze rapporten bevatten veel vertrouwelijke test- en fabricagegegevens.

In de afgelopen weken hebben wij verschillende concrete aanwijzingen ontvangen die erop wijzen dat pogingen zijn ondernomen om Nedap stemb machines in handen te krijgen.

Het is in de ontstane situatie daarom niet alleen wenselijk, maar zelfs noodzakelijk geworden, extra maatregelen te nemen om zo het betrouwbaarheid van het gebruik van de stemb machines te kunnen blijven waarborgen.

Nedap zal vóór de komende verkiezingen van 22 november bij alle gemeenten die Nedap stemb machines gebruiken en in beheer hebben extra voorzorgsmaatregelen nemen. Op korte termijn zal iedere gemeente over de details worden benaderd.

Wij gaan ervan uit dat u het belang en de noodzaak hiervan onderschrijft.

Hoogachtend,

Marktgroep leider Nedap Election Systems
N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap'

Basenlab

W. J. van der Vliet
Postbus 1000
3720 BA Utrecht
T 0431 610000
F 0431 610001
E info@basenlab.nl

Electron Systems

Postbus 1000
3720 BA Utrecht
T 0431 610000
F 0431 610001
E info@electron.nl

Electron Systems

Bos, Jennifer

Van: Anne Hoeflaak [info@election.nl]

Verzonden: woensdag 30 augustus 2006 12:31

Aan: Schipper-Spanninga, Hanneke; Young, Pamela; Driel, Diana van

Onderwerp: Extra instructie aan de gemeenten NEDAP/Groenendaal

Hanneke, Pamela, Diana,

Bijgaand de punten nogmaals op de i.

Brief is gericht aan de Burgemeesters, als eind-verantwoordelijke.

Echter we zullen dit aan de direct betrokkenen per Email verzenden.

Dit mede gezien het feit dat de instructie aan de leden stembureau's binnen de gemeenten mogelijk binnenkort al zullen plaatsvinden.

Diana, misschien dat je richting gemeenten het eea kan gebruiken.

Hebben jullie nog commentaar mail me dat dan even,

M vr gr

Anne Hoeflaak

Aan:

**De burgemeesters, in hun hoedanigheid van;
verantwoordelijk voor de organisatie van de aanstaande verkiezingen.**

Er is reden om aan te nemen dat de integriteit van het stemproces deze keer met meer dan de gebruikelijke aandacht zal worden gevolgd.

Het is daarom uitermate belangrijk dat de procedures zeer zorgvuldig worden in acht genomen.

Het is noodzakelijk in de briefing van de voorzitters en leden van de stembureaus nog eens met nadruk hierop te wijzen.

Maatregelen:

Voor de verkiezing

- * Verkiezingsmateriaal dient zodanig te worden bewaard dat publiek er geen toegang toe heeft.
- * Programmeer-eenheid met bijbehorende sleutel en stemgeheugens dienen in de kluis te worden opgeslagen.
- * Stemvellen moeten bij ontvangst alle zorgvuldig gecontroleerd worden en ook in de kluis bewaard tot de feitelijke voorbereiding.
- * De plastic beschermfolie dient voortaan altijd geplaatst te worden over het stemvel.
- * Voorbereide stemmachines en stemgeheugens moeten worden bewaakt of braakvrij opgeslagen.

In het stembureau

- * Plaatsing van het stemgeheugen vindt plaats door de leden van het stembureau op de ochtend van de verkiezing.
- * De opstelling van de stemmachine dient zodanig te zijn dat alle stembureau-leden de handelingen van de bediener kunnen volgen.
- * De bediening dient te rouleren.
- * Er dienen te allen tijde 3 stembureau-leden in het lokaal aanwezig te zijn, **ook als er geen kiezers zijn.**
Als een stembureau-lid zich korte tijd moet verwijderen, dient aan een kiezer gevraagd te worden tijdelijk zijn of haar plaats in te nemen.
- * De instructiekaart en eventuele andere aanwijzingen mogen **niet** in de stemmachine worden geplaatst.
Uitleg aan nieuwe kiezers dient aan de tafel te worden gegeven.
- * Hulp aan kiezers in het stemhokje dient tot het absolute minimum te worden beperkt, waarbij twee stembureau-leden worden betrokken.
De voorzitter houdt aantekening van het aantal gevallen.
- * Uiterst nauwkeurig moet het voltooien van de stemhandeling worden vastgesteld, zodat geen kiezer het stemhokje verlaat zonder zijn keuze te bevestigen. Indien dit onverhoopt toch voorkomt meldt de bediener dit onverwijld aan de voorzitter die daarop de geëigende maatregelen neemt.
- * Als kiezers bezwaar maken tegen het elektronisch stemmen, bijv. door een standaardbrief te overhandigen, neemt de voorzitter deze zonder commentaar in

- ontvangst en vermeldt het aantal in het Proces-verbaal.
- * Stembureau-leden moeten niet in discussie gaan met kiezers over de stemmethode.
  - * Men dient bedacht te zijn op zgn. ludieke acties, zoals het plakken van stickers.
Indien dit leidt tot verstoring van de normale gang van zaken, bijv. doordat kandidaten onleesbaar worden gemaakt, kan dit aanleiding vormen de zitting te schorsen. Zie hiervoor de betreffende artikelen uit de Wet en regelgeving.
  - * Als zich personen langdurig in het stemlokaal ophouden, kennelijk om de gang van zaken te observeren, wordt hiervan melding gemaakt in het PV.
  - * Publiek en kiezers mogen zich nadrukkelijk niet bemoeien met de achterkant van de stemmachine en het bedieningspaneel.

Na sluiting van het stembureau

- * Het procesverbaal van telling wordt tweemaal afgedrukt.
Een exemplaar blijft voorhands bij de stemmachine.
Het andere wordt gehecht aan het voorbedrukte Proces-verbaal.
- * Het stemgeheugen wordt zo snel mogelijk overgebracht naar de tel-lokatie.
- * Bij weigering van de printer wordt de gehele stemmachine, **zonder het geheugen uit te nemen**, overgebracht naar de tel-lokatie, onder begeleiding van alle leden van het stembureau (die het PV nog moeten tekenen).
- * De tellingen van de stroken uit de PV's worden, na afloop van de resultaatvaststelling, vergeleken met die welke zijn opgeslagen in de centrale computer.